

ԲԱՆԱԽՍՍՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱԶ ԵՐՈՒԱՆԴ

ԽՕՍՈՒԱԾ

ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՇՐՋԱՆԱԿԻ ՈՒԹԵՐՈՐԴ
ՊԱՏԳՄ. ԺՈՂՈՎԻ ԱՌԹԻՒ ԳՈՒՄԱՐՈՒԱԾ
ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

ԿԻՐԱԿԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2, 1928

ՖՐԷՆԺԼԻՆ ԻԻՆԵԸՆ ՀՕԼ

Պ Օ Ս Թ Ը Ն

4

28

ՌԱՄԿ. ԱԶԱՏ. ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԻՆՉՊԷՍ ԵՂԱԾ Է ԵՒ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՅ

Պատգամաւորական ժողովի առթիւ գումարուած հրապարակային ժողովի մը մէջ՝ ամէնէն աւելի պէտք է ծանրանալ սա կէտին վրայ, թէ ուրի՞նչ է ժողովրդային համակրանքի եւ վստահութեան իրաւունքը, որ մեր կուսակցութիւնը պէտք է նկատուի չահած՝ անցեալին մէջ, եւ ուրի՞նչ է ատոնց շարունակութեան ակնկալութիւնը՝ որ ան ունի ապագային համար:

Այս հարցումին պատասխանը շատ պարզ խօսք մըն է, ձեւին մէջ ժխտական, բայց էութեամբ՝ գերազանցապէս հաստատական:

— Մենք չխաբեցինք անցեալին մէջ, չպիտի խաբենք ապագային:

Այսօրուան կուսակցութիւնը իր ծագումին պատմութիւնն ունի այն օրերուն մէջ, ուր առաջին անգամ մարմին եւ ձեւ առաւ ազատագրութեան դադափարը եւ կազմակերպական եղանակին եւ անձնագոհ աշխատանքին կապուեցաւ անոր իրականացումը: Բնական, հարազատ ծրնունք մըն էր այդ դադափարը: Գերութիւնը՝ անասնական վիճակ է, եւ անոր շարունակութեան հաճոյակատար թէ վախկոտ հանդուրժանքը՝ ամենափոքր չափով իսկ չունենար իր արդարացումը թիւի, ուժի եւ այլ անհրապարտ հանգամանքներուն մէջ:

Գաղափարին ծնունդին չափ հոյակապ էր անձնութեան եւ ռազմականութեան այն յայտնութիւնը, որ այդ դադափարին հրաշունչ ներշնչումին տակ՝ կազմակերպական աշխատանքը երեւան բերաւ, եւ որուն ամենէն լուսաշող էջերը կը կազմեն Զէյթունի եւ Զոք Մարգուանի կռիւները:

Առաջին դարթօնքը եւ առաջին կռիւները թանկագին ծառայութիւնն են, մատուցուած մարդկային ամէնէն նուիրական եւ անկորնչելի իրաւունքներուն: Եւ այսօր, տարիներ ետք՝ հպարտութեամբ կը նայինք այն գերդպայուն ու խանդավառ շրջանին վրայ, ուր մեր կուսակցութիւնը ներշնչուած ու ներշնչող երգիչն էր ամենագերագոյն ձգտումին — ազատութեան դադափարին — եւ անձնուէր ու ռազմունակ աշխատաւորը՝ անոր իրականացումի արիւնոտ ճիգերուն:

Զխաբեցինք ձեզ, երբ ազատութեան երգը երգեցինք. չխաբեցինք ձեզ՝ երբ զէնքին սէրը արծարծեցինք: Անաս-

նութենէն դէպի մարդկային կեանք՝ այդ կերպով միայն կը հարթուէր ճամբան :

Այդ շրջանը , սակայն , չանցաւ առանց աղէտի , առանց ծանր կորուստներու : Տուինք անհամար զոհեր : Առաջին արիւնը շատ սուղի նստած էր մեզի :

Ի՞նչ պէտք էր ըլլար յաջորդ քայլը . թողուլ որ երեւան եկած հակազդեցութեան եւ սարսափին զոհ զառնայ ազատագրական կոիւր եւ լքուի՞ ազատութեան սէրը , թէ ոչ՝ , դերադաս ուժերու առջեւ իր առաջին ճակատամարտը կորսնցնող բանակի մը պէս՝ նահանջել դէպի յարմար դիրք մը եւ այնտեղ նուիրուիլ պատրաստութեան համբերատար եւ ծանր աշխատանքներուն :

Երկրորդ կերպն եղաւ մեր կուսակցութեան ընտրածը : Լոնտոնի ժողովին մէջ՝ մասնակի ցոյցերուն տեղ՝ որդեգրուեցաւ բնդհանուր պատրաստութեան եւ բնդհանուր ապստամբութեան կարգախօսը : Թշնամիին հետ մեր առաջին բնդհարումին կորուստները մեզի համար եղած էին զգատութեան եւ իմաստութեան դասեր : Կ'ըմբռնէինք թէ ազատագրութեան համար չէին բաւեր ազատութեան սէրը , քաջութիւնը , ռազմականութիւնը , պէտք էր ունենալ պատրաստութիւն : Եւ եւ լման պատրաստութիւն , ճիշդ ինչպէս ազգերը կուսակցային իրենց պատերազմներուն համար : Յաջորդ բնդհարումին՝ հայ կռուողը զէնքի , ռազմամթերքի ու պարենաւորումի պակաս պէտք չէր ունենար . յաջորդ բնդհարումին՝ Զէյթունը կամ ուրիշ կռուող քաղաք մը մինակ պէտք չէր մնար թշնամիին դէմ . կրակը պէտք էր բռնկէր միաժամանակ Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ բոլոր ռազմական դիրքերէն :

Լոնտոնի ինքնաքննութիւնը մեզ կը նետէր ուրիշ շիտակ ուղղութեան մը վրայ . մեր կուսակցութեան ծրագրերէն զուրս կը ձգուէր ընկերավարութիւնը եւ կուսակցութիւնը կ'անցնէր ազգայնականութեան դրօշակին տակ : Մերը՝ ազատութեան հարցն էր , եւ ոչ թէ տնտեսութեան , հայրենիքի հարցը՝ եւ ոչ թէ նիւթական եւ ընկերային անարդարութիւններուն : Ազատութեան գաղափարն ու կոիւր ունենալու չէին շեղումներ եւ մոլորանքներ , որոնք բնական հետեւանքն էին միջազգայնական ըմբռնումներուն եւ խորթութիւններուն : Ազատութեան եւ հայրենիքի դադախարը իր հարազատ սնունդն ու կեանքը կրնար ստանալ ու պէտք էր ստանար միայն ազգայնականութենէն :

Մեր կուսակցական կեանքի երկրորդ շրջանը կ'սկսի այս անքննադատելի եւ անվիճելի կարգախօսով եւ նշա-

նարանով : Մենք չխաբեցինք ձեզ այս շրջանին մէջ ալ : Եթէ այսօր ես զրկուած եմ մեծ երջանկութենէ մը եւ չեմ կրնար ըսել, թէ սլաշթեցուցինք ընդհանուր ապստամբութիւնը եւ խլեցինք ազատութիւնը, թշնամին պարտութեան մասնելով, դոնէ կրնամ հանդիստ խղճով հաստատել, թէ սլատմական փոշիներու տակ ծածկուած կը մընան փաստերը այն անաղմուկ ու համեստ ճիւղերուն, որ այս կուսակցութիւնը թափեց մասնաւորապէս Կիլիկիոյ մէջ, իբր կանխապատրաստութիւն՝ սլաշթելիք ընդհանուր ապստամբութեան :

Եւ եթէ այդ ճիւղերը մնացին համեստ ու փոքր եւ չկատարեցին տիրական դեր դէպքերու ընթացքին վրայ՝ այդ իրողութեան պատասխանատուութիւնը աւելի մեծ չափով պէտք է ծանրացնել տրամադրուած միջոցներու ժլատութեան վրայ : Հայ ժողովուրդի հաւաքականութեան պակսեցաւ լուռ գործունէութեան եւ ինքնաբոխ առատաձեռնութեան առաքինութիւնը, տիսուր հակադրութիւն մը անհատական անմրցելի անձնութիւններու քաղմարիւ դէպքերուն հետ, որ մեր յեղափոխութեան պատմութիւնը արձանագրած է :

Անշուշտ մեծ վիշտ մըն է այսօր խոստովանիլ, թէ այդ շրջանին մենք չկրցինք վնասել թշնամիին այնպէս, ինչպէս պէտք էր, բայց նոյնիսկ այս խոստովանութիւնը՝ ապահովիչ նշան մը չէ՞ թէ մեր կուսակցութեան մէջ արթուն եւ տիրական կ'ապրի ինքնագիտակցութեան եւ անկեղծութեան առաքինութիւնը, որուն հետ կարելի է, առանց երկիւղի, կապել դէպքերու դէպի լաւ փոփոխութեան յոյսերը, մինչ շատ լաւ գիտէք, թէ այս ժողովուրդին մէջ գոյութիւն ունի ուրիշ կուսակցութիւն մը, որ ամբողջութեամբ նուիրուած է այդ առաքինութեան բացասումին, պարտութիւնները միշտ երեւակայական եւ շինծու յաղթութիւններու վերածելով եւ ուժերու ու գործունէութիւններու մասին առասպելներ հիւսելով : Մերը՝ ինքնագիտակցութեան մշակումին եւ զայն ամուր խարիս մը դարձնելուն նուիրուած դժուար, բայց օրհնարեր ուղղութիւնը՝ այն միւս կուսակցութեանը՝ պատրանքներով կուրցած եւ չթաշուած թեւերով՝ ժողովուրդը միշտ դէպի պարտութիւն քաշկոտող ուղղութիւնը :

Մենք լիովին արդարացած ենք, նոյնպէս դառնալով եւ մնալով միա՛կ ազգայնական կուսակցութիւնը այս ժողովուրդին մէջ : Այդ արդարացումը մենք չենք փնտռեր միայն այն իրողութեան մէջ, թէ աշխարհի գրեթէ բոլոր ազգերը իրենց չահերուն պաշտպանութիւնը եւ իրենց

քաղաքական ճակատագրին ղեկավարութիւնը ատոր ու-
ժին վստահած են եւ մենք չէ որ այդ բոլորէն աւելի խե-
լացի եւ խմաստուն նկատուելու յաւակնութիւնը պիտի
ունենանք, այլ այն գիտական վարկածի մը չափ հաստա-
տուն ճշմարտութեան մէջ, թէ ազգային ինքնապահպա-
նութեան եւ զարգացումին համար անհրաժեշտ է որ ազ-
գայնականութեան այլամերժ խարազանի հարուածնե-
րուն տակ բոլոր ուժերը պահուին սերտ, միակամ եւ նե-
րուժ, եւ տեղի չունենայ անժամանակ, խակ եւ կազմալու-
ծիչ թափառումը՝ հակազգայնականութեան բաւիղին մէջ։
Պայժմանը որ վար պիտի բերէ այլամերժութեան պահպա-
նիչ պատուարները՝ ազգային հաւաքականութիւնները
իր պաշտպանութեան տակ առնող համաշխարհային այլա-
սիրութիւնն է, բայց դեռ առաջին եզրն անգամ հասած
չէ մարդկութիւնը այդ այլասիրութեան, եւ այլամերժու-
թեան պատուարները ամէնէն ուշ պէտք է ցածնան տը-
կարներու եւ փոքրերու քաղաքականութեան մէջ։ Ամէնէն
աւելի անոնք պէտք ունին այդ պաշտպանութեան, չրկոր-
սուելու, կուլ չտրուելու համար։

Այս ճշմարտութիւնը, ինչպէս Հայ ժողովուրդի իսկա-
կան շահերուն հանդէպ մեր անխախտ հաւատարմութիւնը
չատ խօսուն փորձաքար մ'ունեցան յաջորդող շրջանին
մէջ, որ նոր կեանքի փորձութիւնը կը բանար հայ յեղա-
փոխական կուսակցութիւններուն համար։ Թշնամին
սահմանադրութիւն հռչակած էր ի'ր անունով, ի'ր երկ-
րին համար։

Մեր կուսակցութիւնը այդ հռչակումը նկատեց ձեւի
մը փոփոխութիւնը եւ ո'չ թէ լուծումը՝ Հայ ժողովուրդին
համար ազատութեան եւ հայրենիքի տիրացումի նպա-
տակներուն։ Մեր կուսակցութիւնը պահեց իր վերապա-
հութիւնները, իր այլամերժութիւնը եւ իր լուռ աշխա-
տութիւնները։

Ի՞նչ անօրինակ տեսարան պարզուեցաւ այն միւս կու-
սակցութեան բանականեղիին մէջ. — Չկային այլեւս Հայ
ժողովուրդի համար, ազատութեան եւ հայրենիքի ուրոյն
հարցեր։ Սեւանիկէն տրուած ազգանշանը լուծեր էր,
աւելի ճիշտը չքացուցեր էր զանոնք։ Չկային այլամեր-
ժութեան պահպանիչ պատուարները, թալաղի ժպիտը
հալեցուցեր, լմնցուցեր էր։ Այլամերժութիւնը տունէն
ներս էր, արիւնի եղբայրներուն դէմ, սրտառուչ ու սրտ-
բաց այլասիրութիւնը՝ տունէն դուրս, Սեւանիկեան ըն-
կերներու հանդէպ։ Գոց քարտ չկար այլեւս այդ «ընկեր»-
ներուն համար։

Եւ այդ գայթակղալի տեսարանը կը պարզուէր իբր բնական հետեւանք երկու շատ հիմնական թերութիւններու, որ այդ կուսակցութեանն էին. Սելանիկեան խորամանկութիւնը թոյլ կուտար որ անոր սնապարծութիւնն ու ունայնամտութիւնը յազենան կատարուած դէպքերուն մէջ ինքնակոչօրէն բաժնեկից հռչակուելով, եւ այդ կուսակցութիւնը, փոխարէն, պատրաստ էր ուրանալու սեփական ազատութեան եւ հայրենիքի գաղափարները: Յուզայի երեսուն արծաթի պատմութիւնը:

Այդ կուսակցութիւնը ընկերվարութեան դրօշակին տակ անցեր էր եւ ամէն նորադարձի պէս՝ պէտք էր ապացուցանէր, թէ որքա՛ն բուռն եւ մոլեգին է իր կոիւր ազգայնականութեան դէմ, ազգային հիմնարկութիւններուն եւ արժէքներուն դէմ, եւ ամէն բանի դէմ, որ Ընկերվարական նորութիւններու իր բոլորքած ախորժակին չէր պատասխաներ:

Տարրալուծիչ, աղէտաբեր ուժ մը սպրդած էր Հայ տունէն ներս, անգոյ յաղթութեան մը սին հպարտութիւնը կուրծքին մէջ եւ հեծած փայտէ ձիու վրայ:

Փորձաքարը եւ զուգակշիռը այդտեղ ալ չեն վերջանար. Հայու նոր արիւն հոսեր էր Կիլիկիոյ մէջ. վրդովումը, ցասումն ու ատելութիւնը չափ, սահման չունէին ինչպէս ամէն ճշմարիտ Հայու եւ մե՛ր կուսակցութեան հոգիին մէջ: Եւ եթէ այդ զգացումը չէր յաջողեր, դժբախտաբար, իր ճամբան գտնել դէպ ի ըմբոստութեան մը բռնկումը, գոնէ անջնջելիօրէն արձանագրուած կը մնայ «Արիւնոտ ճաշ»ին նման անեղ ու ըմբոստ ճիւղեր՝ մեր լրագրութեան էջերուն մէջ: Հայ մաքուր, ապրտամբ եւ ռազմունակ հոգին իր հաւատարիմ թարգմանը, իր հարազատ հայելին ունէր մեր կուսակցութեան մէջ:

Ի՞նչ տեսարան կը պարզէր այն միւս կուսակցութիւնը. անիկա ստանձներ էր ոճրագործները չքմեղացնելու պաշտօնը, որպէս զի չխանգարուի՝ Սելանիկի մէջ դարբնուած եղբայրութիւնը, որպէս զի Թալազի ժպիտը խոթոռանքի չփոխուի: Կեղծ մարտականութիւն մը մեծ ճիգի չկարօտիր զինաթափուելու, մերկացուելու համար, ժպիտ մը, փաղաքուշ խօսք մը, ուսի փայփայանք մը եւ մէկ քանի դիրքի ու փառքի խայծեր՝ բաւական են: Այդ զինաթափութեան եւ մերկացման ամօթալի տեսարանն էր որ պարզուեցաւ, անոր կողմէ՝ որ մարտականութեան մեռնաշնորհի պահանջովը կուգար այս ժողովուրդին, եւ որուն հոգին՝ սակայն՝ վրդովուելու, բռնկելու ուժը չունէր այնքան գրգռիչ հանգամանքի մը մէջ անգամ:

Քիչ ետք կը բացուէր նոր շրջան մը, Մեծ Պատերազմի շրջանը: Նոր պատեհութիւն մը, նոր փորձաքար մըն էր ատիկա ամէն մէկ կուսակցութեան քաղաքական խելահասութեան եւ ռազմական ոգիին ու յատկութիւններուն համար:

Պարզ էր եւ վճռական մեր կուսակցութեան տեսակէտն ու վերաբերումը. պատերազմը Հայ ժողովուրդի երկու գլխաւոր հատուածները կը դնէր թշնամի կողմերու մէջ. անոնցմէ իւրաքանչիւրը պիտի շարժէր եւ վարուէր իր իրական ու իրաւական դիրքին հարկադրութիւններուն համաձայն. անոնցմէ իւրաքանչիւրը պիտի խուսափէր միւսին վիճակը ծանրացնող քայլերէ, երբ չէր կրնար անոր վիճակը փոխել: Կամաւորական շարժումի նախաձեռնութիւն մը, պատերազմի առաջին շրջանին եւ մատնանշուած հանգամանքներուն մէջ՝ քաղաքական խելահասութեան եւ աշարջութեան գործ չէր եւ մեր կուսակցութիւնը դէմ էր անոր, մինչդեռ քիչ առաջ՝ Կիլիկեան ոճիրին վրայ վարդեր ափռող կուսակցութիւնը ոտքով, գլխով անոր մէջ մխրճած էր, զայն վերածելով, իր ռազմական բուն նշանակութենէն եւ արժէքէն աւելի՝ պատկերներու եւ ինքնաձանուցումի ցուցահանդէսի մը:

Քաղաքական ղեկավարութիւն մը պէտք է ունենայ ինքնազսպում եւ պէտք չէ թոյլ տայ որ զգացումներ իրենց ետեւէն քաշեն, տանին դատողութիւնը: Այդ ղեկավարութիւնը պէտք է ընտրէ կոիւի ժամանակը, եւ ունենայ կամքի ուժ՝ զադրեցնելու կոիւը, երբ անոր շարունակութիւնը թշնամիին շահը կը նշանակէ միայն:

Մեր կուսակցութիւնը այդ տեսակ ղեկավարութեան մը ապացոյցը տուաւ, պատերազմի առաջին շրջանին, կամաւորական շարժումին հանդէպ իր վերաբերումով, ինչպէս իր ռազմականութեան ապացոյցները տուաւ իր հոգին նետելով կռիւին մէջ, երբ կռիւը անխուսափելի էր: Ու ատիկա ըրաւ, պարզ ու բնական պարտականութեան մը պէս:

Վերլիշեցէք Կիլիկեան կամաւորական շարժումը: Արեւմտահայ ժողովուրդի տարագրութիւնը եւ փճացումը վերցուցած էին կոիւի ամէն կաշկանդում, եւ ահա՛, այս երկրին ամէն մէկ գաղութը կենդանի վկան կը դառնար, թէ ինչպէս մեր կուսակցութիւնը իր ամենալաւերը ճամբայ կը հանէր դէպ ի կոիւի դաշտ: Այստեղ, այս սրահին մէջ, ես կը տեսնեմ անոնցմէ շատեր, ընտրուած երիտասարդներ, իմացականութիւնով եւ այլ յատկութիւն-

ներով, որ կոուեցան, կատարեցին իրենց պարտականու-
թիւնը եւ պատիւով վերադարձան:

Կիլիկեան շարժումէն առաջ՝ Հայկական տարեգրու-
թեան մէջ արձանագրուեցան ուրիշ կոիւնէր, որոնց մէջ
մեր կուսակցութիւնը տեղ տեղ ունեցաւ ղեկավար եւ մե-
ծագոյն դերը, տեղ տեղ՝ իր արժանաւոր մասնակցութիւ-
նը: Մեր մէկ ընկերը կը ղեկավարէր Սուէտիոյ զիւցազ-
նամարտը, լիովին արժեցնելով մեր կուսակցութեան կող-
մէ Կիլիկիոյ նուիրումը հոգածութիւնն ու աշխատու-
թիւնները: Մերն էր ռազմիկներու աշխատու մեծամաս-
նութիւնը՝ Շապին Գարահիսարի ժողովրդական հոյա-
կապ զիմադրութեան մէջ: Մեր լման բաժինը տուինք
Վանի ինքնապաշտպանութեան մեծ կոիւնին մէջ, որուն
յաջողութեան գաղտնիքներուն մէջ պէտք է փնտռել Ար-
մենականութեան եւ առհասարակ հին մաքուր յեղափո-
խականութեան շինած կոիւի աւանդութիւններուն ազդե-
ցութիւնը, որ կոտրած էր Սելանիկեան թունաւոր ժպի-
տին մեղկացուցիչ եւ զինաթափիչ կախարդանքը:

Կեղծ մարտականը ուզած է մենաշնորհ հռչակել այս
ժողովուրդի ռազմական յատկութիւններուն վրայ, ուզած
է իւրացնել կոիւի բոլոր փառքերը, բայց իր դէմ է ան-
գութ ու անկաշառ պատմութիւնը: Երբ իր ձեռքն էր եր-
կիրը, ու իրն էր պատեհութիւնը որ ապացուցանէր, թէ
որքան ճիշտ է իր այդ յաւակնութիւնը, իր առաջին խը-
զումը կատարեց անոր հետ, որ ժամանակակից Հայ պատ-
մութեան մէջ ամէնէն աւելի խորհրդանշած է Հայկական
ռազմականութիւնը, իր խմատութեան, խիզախանքին,
քաջութեան, հմայքին եւ սարսափին մէջ: Անդրանիկը
դառնացնելու, լքելու, եւ երկրէն հեռանալ հար-
կադրելու համար, այն ալ այն շրջանին մէջ, ուր երկիրը
ամէնէն աւելի պէտք ունէր այդ խորհրդանիշի կենդանի
շունչին՝ իսկական ռազմականութեան անհաշտ ու խորթ
հոգիի տէր վարչութեան մը պէտք կար, եւ կեղծ մար-
տականը ունէր այդ վարչութիւնը:

Վտարեցին ռազմական ոգին եւ կոիւը շարունակեցին
առանց ոգիի, յաճախ պարզ խմբապետները մեծ զինուո-
րականներու համեմատութիւններուն հասցնելով եւ ար-
դիւնքը եղաւ պարտութիւն: Եթէ այդ միւս կուսակցու-
թեան տեղ՝ մեր կուսակցութիւնը գտնուէր Երեւան, կըր-
նաք վստահ ըլլալ որ մեր 1918—1920ի պատմութիւնը
տարբեր պիտի չինուէր: Նախ՝ կոիւը պիտի գար մտա-
ծումէն եւ հաշիւէն ետք եւ եթէ գար, ռազմականութեան
ոգին ազատ շարժումի իր օրը պիտի ունենար: Գիւղի մը

գործերն անգամ վարելու անկարող քաղաքական ղեկավարութիւն մը կազմալուծումի ընթացք մը թոյլատրած չպիտի ըլլար բանակին համար: Կարսը անպայման ուրիշ պատմութիւն կ'ունենար:

Թէ ասիկա սոսկ բեմական ասացուածք մը չէ, դուք ատոր կը համոզուիք, երբ միտք բերէք այն վերաբերումը, որ մենք ցոյց տուինք Հայկական ռազմականութեան խորհրդանիշին հանդէպ, երկրէն վտարանդի դարձուելէն ետք, եւ այն վերաբերումը՝ որ այդ Դաշնակցութիւնը ցոյց տուաւ: Մեր կուսակցութիւնը իր հետ էր, երբ Յըբանսական անխօսելի թշնամութիւնը կը ձախողեցնէր Կիլիկիա մտնելու եւ գործելու ծրագիրը: Իր հետ էր մեր կուսակցութիւնը տաք համակրանքի շունչով, երբ ան աքսորականի կեանքը կ'ապրէր այս երկրին մէջ: Այն միւս կուսակցութիւնը հալածեց, հարուածեց, վիրաւորեց զայն մինչեւ այն օրը, երբ ռազմական խորհրդանիշը անշունչ եւ իր ըմբոստութենէն կողոպտուած մարմին մը դարձած էր. այն օրը միայն անոր մօտեցաւ, այդ մարմինէն փառքի պսակ մը հիւսելու համար իր գլխուն:

Դեռ ուրիշ փորձանիշ մ'ունի 1918—1920ի չրջանը՝ մեր կուսակցութեան հաւատարմութեան համար: Այդ չրջանին մենք ունեցանք մեր տարակարծութիւնները, քաղաքական քայլերու գնահատման տարբերութիւնները: Զատագովեցինք խառն, միացեալ կառավարութեան մը գաղափարը, որովհետեւ կ'ըմբռնէինք արտասովոր ժամանակներու մէջ կառավարական պարտականութիւնները լաւ կատարելու ահարկու ծանրութիւնն ու զժուարձութիւնները, որ Անգլիոյ նման երկրի մը մէջ անգամ անհրաժեշտ դարձուցած էին ուժերու միաձուլումը:

Չստացանք գոհացում, բայց ատիկա հիւլէի չափ չը շեղեցուց մեզ պետականութեան հասկացողութիւններէն եւ մեր պարտականութիւններէն: Նախորդ կառավարութիւնը իր գոյութեան վերջին ամիսներուն հրապարակ հանեց իր առաջին եւ միակ պետական ձեռնարկը, Անկախութեան Փոխառութիւնը. ատոր հանդէպ վերաբերումը ամէնէն շօշափելի եւ անխուսափելի փորձաքարն է ազգային եւ պետական հաւատարմութեան: Բացէք այդ թրւականի Պոլսոյ, Իզմիրի, Եգիպտոսի եւ արտասահմանեան ուրիշ երկիրներու թերթերը եւ դուք անոնց էջերուն մէջ անջնջելիօրէն արձանագրուած պիտի տեսնէք մեր ոգեւորութեան, զոհողութեան եւ հաւատարմութեան բազմաթիւ ու պերճախօս փաստերը:

«Անհաւատարմութիւն» դեռ կը փափսայ միւս կողմը, որովհետեւ չենք մասնակցած Բանակի Հանգանակութեան: Այդ փափսութիւնն զէմ՝ մեր բարձրագոյն խօսքը իրենց հասցէին. այդ հանգանակութիւնը պետական ձեռնարկ մը չէր. կողոպուտ մըն էր կուսակցութեան մը հաշւոյն, քանի որ ութը տարի է կը պահանջուի եւ դեռ համոզիչ ապացոյց մը չէ տրուած, թէ բանակը ստացաւ, ինչ որ իր իրաւունքն էր, իր համար էր: Մեր խելացութիւնն էր հարկատու չըլլալ կողոպուտին, ինչպէս միւսին անհաւատարմութիւնն էր դերակատարը դառնալ այդ կողոպուտին, եւ զէնքին ու փամփուշտին սահմանուած դրամը մոլորեցնել զէպի կուսակցական գանձը, կուսակցական ներկայ եւ ապագայ նպատակներու համար:

Հաւատարմութեան եւ անհաւատարմութեան այս հակադրութիւնը՝ ցուցադրուած մեր կողմէ, որ ընդդիմադիրներ էինք, եւ անոնց կողմէ, որ իշխանութիւնը իրենց ձեռքը ունէին եւ հետեւաբար ուղղակի պատասխանատուն էին երկրի ինքնապաշտպանութեան գործին՝ ամենացայտուն եւ ապրող բնորոշումը պիտի մնայ երկու կուսակցութիւններու իսկական արժէքներուն եւ զանոնք զեկամարող ոգիին:

Մեր կուսակցութեան համար աւելի մեծ փորձաքար մըն է 1920ի վերջերը սկսած եւ տակաւին շարունակուող չրջանը: Քաղաքականութեան մէջ ամէնէն աւելի պէտք է գնահատուին զէպքերու եւ հանգամանքներու ճանաչման սուր ընդունակութիւնն ու հեռատեսութիւնը: Մեր կուսակցութիւնը այդ առաջին յատկութիւնը լիովին երեւան բերաւ, երբ 1920ին, Կարսի անկումէն անմիջապէս ետք՝ մէկ հայեացքով ըմբռնեց, թէ մեր հարցին չուրջ ինչ ճակատագրական բան պատահած էր միջազգային քաղաքական աշխարհին մէջ, թէ՛ ինչ նոր հորիզոնի մը տակ փոխադրուեր էր այդ հարցը եւ թէ՛ ինչպէս պէտք էր կտրուկ որոշումով մը նետուիլ քաղաքական նոր ուղեգրծի մը ճամբուն վրայ:

Այսօր դիւրին է, բայց այն ատեն արտասովոր քաջութիւն եւ յանդգնութիւն հարկաւոր էր այդ տեսակ ընթացքի մը համար: Նախ դիւրին գործ չէր խզել կապեր, որոնք աւանդութեան եւ վարժութեան ձեւ առեր էին եւ կարծուածէն աւելի ամրացած էին պատերազմեան չրջանին եւ խաղաղութեան ժողովներու ատեն ցուցադրուած խարող երեւոյթներուն միջոցով:

Յետոյ կար պոլշեւիկեան սարսափներու եւ անհաշտութեան իրականութիւնը, որ հազարաւոր մղոններով

հեռու կը պահէր ամէնէն անկողմնակալ եւ բաց-մտքերն անգամ: Ամէն մարդ, եթէ թշնամի չէր պոլշէւիկեան յեղափոխութեան եւ կարգերուն, գոնէ չափազանց զգոյշ էր, որ ամենաաղօտ դադափարն իսկ չտայ, թէ բարեկամութիւն եւ բարեացակամութիւն ունի անոնց հանդէպ:

Ահա՛ այս երկու շատ խոշոր խոչնդոտներուն յաղթահարելով միայն կարելի էր մտածել այն ուղեգծի մասին, որ մեր կուսակցութիւնը որդեգրեց, յարելով Սորհրդային Հայաստանի արտաքին քաղաքականութեան եւ ներքին վերականգնումի աշխատութիւններուն:

Մեր հեռատեսութիւնը ութը տարի ետք այդ առաջին յանդուգն քայլէն՝ լիովին ապացուցուած եւ արդարացած է: 1920ի ճակատագրական թուականէն ետք՝ ամէն անցնող օր, եւ ամէն միջազգային վերաբերում մեր հարցին նկատմամբ՝ սոսկ փաստ մը աւելի տուին, թէ մեր հարցը քաղաքականապէս պէտք է մնայ եւ զարգանայ այն հորիզոնին տակ, ուր փոխադրուած է: Եթէ մինչեւ 1920 պատրանքներ կը հրամցուէին դուրսէն շոայլօրէն, կամ կը հիւսուէին ներսը միամտօրէն, այդ թուականէն ետք՝ միջազգային քաղաքականութիւնը ղիմակ պահելու պէտքը չզգաց այլեւս, վար նետեց իր ղիմակը եւ պատրանքներու ու ինքնախարհութեան մխիթարութիւնն: անգամ իսկուցաւ այս ժողովուրդէն: Այդ թուականէն ետք՝ այլեւս ամէնէն մեծ անմտութիւնն էր՝ ուրիշ քաղաքական ուղեգծի հետապնդումը:

Մեր հեռատեսութիւնը ճիշդ ելաւ եւ արդարացաւ, նոյնպէս, մեր այն համոզումին մէջ, թէ պոլշէւիկեան յեղափոխութիւնը չպիտի մնայ միշտ կողոպտողի եւ քանդողի դերին մէջ. պիտի յոգնի քանդելէն եւ պիտի սկսի շինել:

Ճիշտ էր մեր հեռատեսութիւնը, դարձեալ, այն եզրակացութեան մէջ, թէ այդ յեղափոխութեան սկզբունքներուն եւ ձգտումներուն մէջ տեղ մը գտնուած է ազգութեան դադափարին եւ ազգային կառավարութիւններուն համար եւ այդ տեղը անեղծ պիտի մնայ, հակառակ պոլշէւիկեան դադափարականներուն հարկադրած միօրինակութիւններուն եւ վարչական ու քաղաքական սերտ կապերուն: Ինչ՝ ալ ըսուի, ներսը թէ դուրսը, Սօվետական Միութեան մէջ ազգութիւններու դժին վրայ առանձին կառավարութիւններու գոյութիւնն ու լեզուական ու մըշակութային առանձնութիւնները ատոր անժխտելի փաստերը կը ներկայացնեն:

Ճիշդ էր մեր հեռատեսութիւնը, նոյնպէս, այն տե-

սակէտին մէջ, թէ մեր երկիրը անկարող չի սեփական միջոցներով տնտեսական վերականգնումի քայլերն առնելու, եւ կառավարական ամբողջ մեքենականութիւնը պահպանելու՝ այդ հնարաւորութիւնը պիտի դնէ իր նոր քաղաքականութեան մէջ: Այսօր յիմար ըլլալու է մարդ, որպէսզի ուրանայ այդ հնարաւորութեան իրականութիւնը, իսկ եթէ մարդիկ կան որ ներկայացուած այդ հնարաւորութեան մէջ շահախնդրութիւն կը տեսնեն, թո՛ղ անոնք բարի ըլլան ընդունելու, թէ ղեռ հասած չէ այն երջանիկ թաւականը, ուր ազգէ ազգ յարաբերութիւնները չպիտի ունենան շահախնդրութեան ամենաթեթեւ ըստուերը: Երբ այդ է ճշմարտութիւնը, երբ մենք շատ լաւ գիտենք թէ մեր ներկայացուցած շահու բոլոր խայծերը մէկ քայլ դէպի մեզ չբերին միջազգային ուրիշ ուժեր, եւ չարգիլեցին Հայաստանի դէմ դասալքութիւնն ու դաւաճանութիւնը, ի՞նչ խեղով կրնանք ընդվզիլ, երբ ուրիշ ուժ մը յանձն կ'առնէ մեզի գալ ո՛րեւէ շահու խայծով, ենթադրելով թէ իրօք տկար, քամուած ժողովուրդ մը եւ փոքր, անմշակ ու խեղճ երկիր մը՝ հարկաւոր միլիոն համրող Ժողովուրդի մը եւ աշխարհի մէկ վեցերորդ տարածութիւնն ունեցող հարուստ երկրի մը համար շահու արժանաւոր ու նկատառելի խայծ մ'ունի՞ն:

Ութը տարի Սօվետական Միութիւնը մեզ համար եղած է թանկագին, անփոխարինելի նեցուկ մը, թէ՛ քաղաքականապէս եւ թէ տնտեսապէս: Երեւակայելն անգամ սոսկում կուտայ, թէ ի՞նչ պիտի պատահէր, եթէ չըլլար այդ նեցուկը. պիտի կրկնուէր անպայման Արեւմտեան Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ պատմութիւնը: Անկարող մեր միջոցներով դիմադրելու եւ ապրելու, զրկուած արտաքին ո՛րեւէ իրական օժանդակութենէ՝ վերջնականապէս պիտի սրբուէինք աշխարհացոյցէն եւ Հայաստան, կառավարութիւն, ու ամէն ի՞նչ պիտի դառնային ողբագին երգ մը: Ի՞նչ շահ որ վճարած ենք այս արդիւնքին համար, ինչպէս պնդողներ կան թէ վճարած ենք ու կը վճարենք դեռ, մեծ չէ եւ չփոխարինելի ինչ որ մենք ետ ստացած ենք, տրուածին փոխարէն:

Մեր կուսակցութիւնը կ'ըմբռնէ այս ճշմարտութիւնը, եւ այդ պատճառով ալ կառչած կը մնայ իր քաղաքական ուղեգծին, լիովին արդարացած իր հեռատեսութեան մէջ:

Մեր այս դիրքին դժուարութիւնները յայտնի են նոյնիսկ այսօր, քանի որ պոլշէիկեան յեղափոխութիւնը առհասարակ եւ Խորհրդային Հայաստանի ղեկավարու-

Թիւնը կուտան շատ պատճառներ քննադատութեան եւ ընդվզումի՝ ազատ մտքերու համար:

Բայց ես այսօր իրական արտայայտութիւնը կուտամ մեր կուսակցութեան զգացումներուն, երբ յայտարարեմ թէ ամենափոքր խղճահարութիւնը չպիտի ունենամ ներելու այն բոլոր մեղքերը, որ այդ յեղափոխութիւնը եւ այդ կարգերը գործած են, իրենց այն միա՛կ առաքինութեան փոխարէն, որ անոնք ցոյց կուտան հնարաւոր դարձնելով ո՛րեւէ չափով Հայաստանի մը իրաւական եւ Ֆիզիքական գոյութիւնը, այդ գոյութիւնը միջազգային բոլոր ուժերէն մահուան դատապարտուելէն ետք:

Անոնք որ չեն ըմբռներ ահաւորութիւնը մեր ժողովուրդին դէմ արձակուած վճիռին, բնական է չեն կրնար ըմբռնել, թէ ինչու առաքինութիւն կը կոչենք Սովէտական Միութեան մեզի հանդէպ ցոյց տուած վերաբերումը, եւ չեն կրնար ըմբռնել, թէ ինչո՛ւ մենք շատ յաճախ մեր սեփական սկզբունքները, ձգտումները եւ քննադատութիւնները երկրորդական զծի վրայ կը պահենք, եւ առաջնութիւնը կուտանք այն քաղաքականութեան, որ Հայաստանը առանձին եւ լքուած մնալու նոր դատավճիռէ մը կ'ազատէ, եւ այն ջանքերուն, որ որքան ալ դեռ փոքր եւ թերութիւններով ու սխալներով լեցուն՝ երկիրը ներքնապէս ոտքի կանգնեցնելու կը ձգտին:

Աշխարհի ամէնէն դիւրին բանն է քննադատել, ալ աւելի դիւրին բանն է խօսքի եւ գրի միջոցով ուրուագծել ամենազեղեցիկ ու խռատական կեանք մը: Հիմա, ճիշտ այս վայրկեանին, կարելի է սիրուն ու հմայիչ բառերով գծել պատկերը աշխարհի մը, որ զանազանութիւն բոլոր գրտնուածներէն, որ ըլլայ գերազանց ամէնքէն:

Բայց ա՞յդ է Հայաստանի ծառայութիւն մատուցանելու կերպը: Հայաստան երազ, երգ շատ ունեցած է, շատ լսած է, հիմա անոր միայն մէկ երգ, մէկ երազ պէտք է, իրականութեան երգը, իրականութեան երազը:

Անոր առաջին պէտքն է մինակ չի մնալ: Ո՞ր անմիտն է, որ աշխարհը կը ճանչնայ եւ պիտի ժխտէ այդ պէտքը եւ պիտի ետ մղէ այն քաղաքականութիւնը, որ հարիւրաւոր միլիոններ հաշուուած ժողովուրդներու սուրիններու պաշտպանութեան տակ դրած է մեր երկրին սահմանները եւ մեր ժողովուրդին կեանքը:

Ճիշդ այս օրերուն, երբ Փարիզի մէջ քարտուղար Քէլօկ հակապատերազմեան դաշինքը կ'ստորագրէ, ասդին իր նախագահը իր մտքի հանգիստը կորսնցուցած, նաւային մասնագէտներուն հետ կը ճգնի թափանցել

գաղտնիքներուն, որոնք անդլեւֆրանսական նաւային նոր համաձայնութեան մէջ պահուած են:

Երբ ամէնէն զօրաւորներն անգամ, այսպէս, սոսկում ունին ապագայէն եւ մինակ չմնալու համար համաձայնութիւններ կը փնտռեն, միամտութենէն աւելի ոճրամբ-տութիւն է ցանկալ եւ պահանջել որ Հայաստան առանձին ըլլայ եւ առանձին ղիմագրաւէ վաղուայ վտանգաւոր անստուգութիւնը, այդ պահանջը հիմնելով խորհրդային վարչութեան թերութիւններուն եւ խստութիւններուն վը-րայ, որ յեղափոխութիւնը դեռ կը շարունակէ տարբեր գաղափարներ ներկայացնող հոսանքներու դէմ:

Հայաստանի կեանքը կը նախնադրենք մեր նախասի-րութիւններէն, մեր զգացումներէն. այդ կեանքը կը տես-նենք երաշխաւորուած մեր ներկայ քաղաքական ուղեգը-ծին մէջ եւ այդ պատճառով ալ ամուր եւ անսասան կը մնանք զայն պաշտպանելուն մէջ:

Դիւրին է, ըսի, քննադատելը, բայց այդ փորձութիւ-նը շատ տկար կը մնայ, որպէսզի մեզ առնէ իր ճանկերուն մէջ եւ ինքզինք դարձնէ մեր ամբողջ զբաղումը: Քննա-դատենք, բայց չինենք, մանաւանդ չինէ՛նք: Պարապ դան-ձարանէն, չոր դաշտերէն, վատնուած լեռներէն ու գետե-րէն՝ յոյսն ու լոյսը չեն ծնիր: Հայաստանի հանդէպ ծա-ռայութեան փորձաքարը՝ այն ջանքերն են, որ կը թափ-ուին մեր երկրին ապրելու եւ ապրեցնելու, ուժովնալու եւ զարգանալու միջոցներն ու հնարաւորութիւնները ա-ւելցնելու համար:

Հեռուն տեսնելու եւ հեռաւորը երազելու յաւակնու-թիւնովը սոնքալ եւ այդ ջանքերուն մասնակցութիւն չնուիրել՝ խենթերու գործ է, եթէ ոչ չարերու: Մեր կու-սակցութիւնը այդ փորձաքարին ալ տուած է ու կուտայ պատասխան մը, որ հպարտութեան աղբիւր մը կը կազմէ իր համար: Մենք բոլոր անոնց հետ ենք, հոգիով, սրտով եւ դրական զոհողութիւնով, որ երկրին մէջ երկու քար իրարու վրայ դնելու, խանձած հողին բահ զարնելու, ճարտարարուեստ մը կերտելու աշխատութիւններուն նը-ուէրուած են կամ կը պատրաստուին նուիրուելու: Նոր Արարկիր, նոր Մալաթիա, Նուպարաչէն, նոր Խարբերդ՝ դրական յոյսի եւ լոյսի խորհրդանշաններն են եւ մեր կուսակցութիւնը նուիրուած բարեկամն է այդ շարժում-ներուն:

Հայաստանի հանդէպ հաւատարմութեան ճամբան է ասիկա, որ ցոյց կուտանք ձեզի, նախ մենք մնալով հա-ւատարիմ մեր ցոյց տուած ճամբուն:

Եւ դուք գիտէք, թէ որքան անդրդուելի է մեր այդ հաւատարմութիւնը, որ ոչ մէկ վայրկեան չդեղելիք Երեւանէն փչող աննպաստ ու վիրաւորական հովերէն, նոյնիսկ մեր կուսակցութեան հասցէին: Մենք գիտենք տրամաբանել, եւ հետեւաբար կրնանք հասկնալ որ Երեւանի հետ մեր տարրերութիւնները եւ անոնց ծայրայիղ խառնուածքը այդ տեսակ հովեր արտադրեն: Երեւանի մէջ շատ լաւ գիտեն, թէ մենք իրենցմէ տարրեր ենք պատմական արժէքները գնահատելուն եւ պատմութիւնը վերապրեցնելու ձգտումներուն մէջ: Շատ լաւ գիտեն, թէ տարրեր են մեր տեսակէտները կեանքի հարցերը լուծելուն մասին: Գիտեն, թէ սրտանց կ'ափսոսանք հանդուրժանքի ոգիի պակասին համար, որ տակաւին չվերջացած յեղափոխութեան մէկ երեւոյթն է. բայց երբե'ք թոյլ չենք տար որ ատիկա ամենափոքր չափով ազդէ Սորհրդային Հայաստանի հանդէպ մեր հաւատարմութեան եւ երկրի վերականգնումին օգնելու մեր կամեցողութեան վրայ:

Ութը տարուան կեանք ունեցող, ժայռի նման հաստատուն, եւ հայրենանուէր դիրք մըն է ասիկա, որուն հետ ի'նչ տիտուր եւ տղեղ հակադրութիւն մը կը ներկայացնէ այն միւս կուսակցութեան դիրքը՝ նոյնքան ժամանակաշրջանին մէջ: Երբեք խաբէութիւն եւ անհաւատարմութիւն այնքան ցայտուն չեն եղած եւ այնքան անհրաժեշտօրէն չեն ապացուցուած, որքան անոր պարագային: Այս ութը տարուան մէջ ինչե'ր տեսած ու լսած էք իր մասին. տեսած էք զինքը Կարսն ու Ալէքսանդրաբոլը դժոխքի վերածող թշնամիին աջակցութիւնը խնդրողի դիրքին մէջ, որպէսզի միասին Երեւան մտնեն. տեսած էք զինքը համաձայնութեան մը փնտռողներին մէջ եւրոպական տէրութեան մը եւ ուրիշ թշնամի տարրերու հետ, որպէսզի դորձակցաբար Հայաստան եւ Կովկաս մտնեն: Ութը տարի անընդհատ լսած էք, « այսօրուայ, վաղուայ հարց է պոլշէիկներու անկումը »: Ութը տարի անընդհատ կարդացած էք, թէ դժոխքն անգամ նախանձելի վայր է բաղդատմամբ Հայաստանի եւ դեւերը, սատանաները ու նոյն իսկ Արեւմտեան Հայաստանի մէկ միլիոն ու Արեւելեան Հայաստանի հարիւր հազարաւոր հայերը ջարդողները հրեշտակներ են բաղդատմամբ Հայաստանի ներկայ ղեկավարներուն:

Ութը տարի է կը կարդաք, ամէն օր, թէ կը կողոպտեն, կը քանդեն, կ'սպաննեն: Ութը տարի է կը սովորեցընեն ձեզի, մի' օգնէք Հայաստանի, մի' վերաշինէք: Ու-

թը տարի է կը պահանջեն որ Ռուսերու հետ մեր կնպերը խզուին :

Ի՞նչ են իրողութիւնները, որ լախտի պէս ինկած են այս խարէութեան եւ անհաւատարմութեան գլխուն : Կանգուն է Խորհրդային իշխանութիւնը, սուտ հանելով իրենց գուշակութիւնը եւ սնանկ հռչակելով իրենց քաղաքական միտքը : Զրանցք, ելեքտրակայան, հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստ, համալսարան, եւ բազմաթիւ ուրիշ երեւոյթներ եւ շարժումներ կեանքի եւ շինարարութեան փաստերն են . դեկալարները ունին թերութիւններ ծայրայեղութիւններ, բայց կայ իրենց մէջ թերութիւնները մատնանշելու համարձակութիւնն ալ . կան խստութիւններ, բայց պետական անհաւատարմութիւններուն դէմ միայն :

Արտասահմանի մէջ կան մոլորածներ, որ կ'անսան « մի շինէք », « մի օգնէք » հայրենադաւ խրատներուն, բայց աւելի մեծ ղանդուածը՝ « հայրենիքը շինե՛նք » կարգախօսին հետ է :

Արտասահմանի մէջ կան մոլորածներ, որ դեռ հիպոսացած են Ռուսերու հետ կնպերը խզելու եւ փոխառէն թէքսասի համագումարին կամ ժընէվի մէկ ժողովին մէջ բառ մը, բանաձեւ մը մուրալու յիմար քաղաքականութիւնով :

Բայց հսկայ մեծամասնութիւնը շատ ճիշդ գնահատած է այլեւս ճառերուն, բանաձեւերուն եւ նոյն իսկ դաշնագրերուն արժէքը եւ աշխարհի բոլոր մեռեալ ճառերուն եւ դաշնագրերուն հետ չփոխեր դրական գործով փաստուած իր այսօրուայ քաղաքականութիւնը : Ռուսերուն հետ խզումին երկընտրանքը՝ Երեւանի դռներուն ալ թշնամիներուն առջեւ բացուիլն է, երկընտրանքը՝ շատ շատ կարեկցութեան խօսքերու եւ խոստումներու նոր դեղումն է՝ միջազգային շրթունքներուն վրայ : Այս ժողովուրդը, սակայն չիովին յափրացած է ատոնցմէ, եւ բոլորովին յոգնած՝ տարիներով բերանացի թէ գրաւոր խոստումներու պարապութեան մէջ ճախրելէն : Այդ պատճառով ալ կ'արհամարհէ պատրանքներու եւ պարապութեան քաղաքականութիւնը եւ ամուր կը կառչի այն ուղղութեան, որ ութը տարուան փորձի մը դիմացած է իբր դրական ազդակ մեր իրաւական գոյութեան պահպանումին եւ ներքին վերականգնումին :

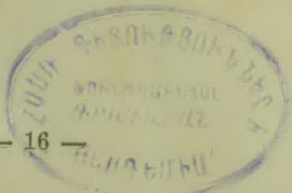
Այսպէ՛ս, բարեկամներս, սա պատուհաններէն ներս ինկած արեւու ճառագայթներուն պէս պայծառ ու յստակ են մեր վերաբերումը, մեր ուղղութիւնը, որոնց մէջ դուք

կը տեսնէք հայրենիքին հանդէպ բոլորանուէր հաւատարմութեան եւ քաղաքական լըջութեան ու հասունութեան փաստերը: Ես չեմ յաւակնիր մեր կուսակցութեան վերագրել շատ մեծ գործեր: Ունայն յոխորտանքներն ու ինքնագովութիւնները թող մնան ուրիշներու, ատոնց մենատէրերուն՝ մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ, որոնք պատրանքներով սնած են, կը յամառին մինչեւ վերջ պատրանքներու մէջ մոլորեցնել եւ խեղդել այս ժողովուրդի քաղաքական բաղդը եւ դարձած են ուղղակի չար՝ կանգ չառնելով ոեւէ քայլի առջեւ, որ կրնայ իշխանութեան տանիլ զիրենք: Երբ 1915ին չկրցինք կեցնել մէկ միլիոն Հայու արեւը մարող թշնամիին ձեռքերը՝ համեստութիւնը եւ անկեղծութիւնը կը պահանջեն որ խոստովանինք, թէ վրիպեցանք ամէնէն մեծ գործին մէջ:

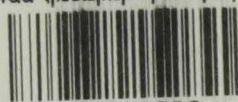
Բայց ես կը համարձակիմ մեր կուսակցութեան վերագրել առաքինութիւն մը, որ երեւոյթապէս տեսական արժէք ունի, բայց իրականին մէջ՝ անսահման է իր դրական նշանակութիւնը: Զխարող, ուղղամիտ առաջնորդութեան մէջ պահուած է հանրային մեծ ծառայութեան գաղտնիքը: Այդ ժայռին վրայ ապահով ու ամուր է ժողովուրդին կեանքը: Անոր մէջ կայ երաշխաւորութիւնը՝ լաւ ձգտումներու եւ իրաւունքներու զարգացումին եւ հետապնդումին:

Հանգամանքներ եւ դէպքեր կրնան ժամանակաւոր յաջողութիւններ բաշխել այն ձեւով, որ հեզնուի այս ճշմարտութիւնը, բայց պէտք չէ մէկ վայրկեան տարակուսիլ, թէ վերջնական եւ տեւական օրը՝ այդ առաջնորդութեանն է:

Ռամկավար Ազատական կուսակցութիւնը չէ խաբած անցեալին մէջ, չխաբեր այսօր եւ ամուր ու անսասան կը մնայ իր այն ուխտին մէջ, թէ իր աշխատութիւնները եւ նուիրումները միշտ պիտի ձգտին Հայաստանի պատմական վերադարձնումին եւ պատմութիւնը գերազանցելու նուիրական տենչանքին, համոզուած, թէ չկորսուած օրը՝ իր նախորդը գերազանցող օրն է եւ միշտ կայ հնարաւորութիւն՝ ի՛ր համար նախորդները գերազանցող օրը նուիրելու Հայաստանին:

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0016229

~~Sam~~
E-154.3

A 10245

554

орб2м4